

Vilija Jurgutienė. Kam priklauso lietuvių parapijos JAV?

Per pastaruosius 18 metų Amerikoje viena po kitos buvo uždarytos lietuvių parapijos – iš viso 55. Apie kiekvieną iš jų rašėme atskirai. Ir dėl kiekvienos mes gedėjome atskirai – sena bažnyčia, sumažėjusi bendruomenė, pavargę žmonės. Kitas miestas, kiti metai, kita parapija. Žiūrint po vieną, kiekvienas uždarymas atrodė kaip atskira nelaimė, turinti savo priežastį.

Vilija Jurgutienė, „Žiburio“ lituanistinės mokyklos vedėja, draugas.org

Bet tuos uždarymus galima perskaityti ir kitaip – visus kartu, kaip vieną ilgą įrašą. Toks įrašas dabar yra. Visas „Draugo“ archyvas nuo 2008 metų perskaitytas ištisai, ir kiekviena jame minima Amerikos lietuvių parapija (jų – net 83) įtraukta į tą patį įrašą.

Sudėti į vieną vietą, uždarymai nustoja atrodyti pavieniai. Iš jų išryškėja viena tiesa: parapijos likimą lemia ne tikėjimas, ne pinigai, ne žmonių skaičius ir net ne tai, kaip narsiai bendruomenė už ją kovojo. Lemia vienas dalykas – kieno rankose yra parapijos nuosavybė.

Kieno vardu yra nuosavybės raštas

„Kam priklauso parapija?“ – panašų klausimą „Draugas“ jau kėlė. 2009 metais Trečiojoje JAV lietuvių katalikų sielovados konferencijoje pirmoji paskaita buvo pavadinta „Kam priklauso bažnyčia?“. Klausimas paprastas, o atsakymas daugeliui parapijiečių buvo netikėtas.

Lietuviai Amerikoje savo bažnyčias statė patys – savo rankomis ir už savo pinigus. Bet pastatas ir žemė beveik niekada nepriklausė tiems, kurie statė. Jie priklausė vyskupijai.

Tai nėra atsitiktinumas ir ne vietinė klaida. Tai – vienas seniai priimtas bažnytinės teisės sprendimas. 1884 metais Baltimorės plenarinis susirinkimas nutarė, kad parapijos žemė ir pastatai priklauso vietinei vyskupijai, o ne pačiai parapijai. Tą patį 2020 metais priminė ir „Draugas“: „Visas nekilnojamas parapijų turtas… turi priklausyti vietinėms vyskupijoms, o ne parapijai.“ Šis sprendimas galiojo visoms parapijoms vienodai: ir toms, kurias bendruomenė pastatė bei išlaikė savo lėšomis, ir visoms kitoms. Jis tebegalioja iki šiol. Jis ir yra visos šios istorijos šaknis.

Ką tai reiškia kasdienybėje, 2022 metais paaiškino viena Bostono Šv. Petro parapijos narė. Bendruomenė norėjo savo bažnyčiai išrūpinti paveldo apsaugą – ir net to padaryti negalėjo.

„Net negalime to padaryti, nes šios bažnyčios savininkai esame ne mes, o arkivyskupija“, – sakė ji.

Todėl atskiri uždarymai ir sudaro vieną įrašą. Iš 83 surinktų parapijų 55 uždarytos vyskupijos sprendimu – dalis jų nugriautos, dalis sujungtos su kitomis. Visos 55 be išimties buvo vyskupijai priklausančios Romos katalikų parapijos. Tai vyko įvairiose valstijose ir įvairiose vyskupijose – Pensilvanijoje, Naujojoje Anglijoje, Vidurio Vakaruose. Skyrėsi miestai, dešimtmečiai ir vyskupai. Rezultatas – visur tas pats. Per 18 metų ir per visus tuos uždarymus – nė vienos išimties.

Bendruomenė pastatė. Bendruomenė išlaikė. Bet nuosavybės raštą laikė vyskupija. Kai raštą laiko vyskupija, sprendžia ne tas, kuris statė.

Dievo Apvaizdos lietuvių bažnyčia Sautfilde, Mičigane. Lietuvių architekto Alfredo Kulpos-Kulpavičiaus suprojektuota šventovė – Detroito lietuvių religinis ir kultūrinis centras. | „Draugo“ archyvo nuotr.

Pinigai, ištikimybė, kova – ir vis tiek uždaryta

Galima manyti, kad parapiją gelbsti pinigai. Įrašas rodo ką kita. Šv. Kazimiero parapija Vusterio mieste, Masačusetse, ką tik buvo baigusi beveik milijono dolerių vertės remontą ir uždarymo metu neturėjo jokių skolų. Šenandorio Šv. Jurgio bažnyčia buvo sukaupusi apie milijoną dolerių ir turėjo daugiau nei tūkstantį aukotojų. Niujorko Aušros Vartų parapijiečiai patys pasisiūlė apmokėti bažnyčios stogo remontą. Visos šios parapijos – uždarytos arba nugriautos.

Šenandorio byloje matyti, kaip iš tikrųjų veikia „remonto“ priežastis. Pačios parapijos pasamdytas inžinierius remontą įvertino maždaug trečdaliu milijono dolerių. Vyskupija to skaičiaus nepriėmė, pasamdė savo žinovus – ir kaina ataskaitose pakilo iki kelių milijonų, paskui – iki devynių. Skaičių, kuriuo remiantis uždaroma bažnyčia, nustato ne bendruomenė. Jį nustato tas, kuris laiko nuosavybės raštą. Tą milijoną, kurį Šenandorio parapija buvo sutaupiusi, po uždarymo pasiėmė vyskupija.

Tas pats būdas kartojasi ir kitur. Po gaisro ar nedidelės žalos vyskupija neretai atsisako pastatą remontuoti ir tada „per brangu taisyti“ tampa uždarymo

priežastimi. Taip nutiko lietuvių parapijoms Niuarke ir Elizabete, Naujajame Džersyje.

Galima manyti, kad parapiją gelbsti kova. Bet ir kovos nepakako. Bendruomenės rinko parašus – vieną Niujorko peticiją pasirašė beveik 4 000 žmonių. Buvo kreiptasi į civilinius teismus, ir į Vatikaną. Lietuvių parapijas užtarė net Lietuvos prezidentai – ir Valdas Adamkus, ir Gitanas Nausėda. Bažnyčios buvo įrašomos į valstybinius paveldo registrus – bet ir į registrą įrašyta bažnyčia būdavo nugriaunama. Net 2002 metų JAV ir Lietuvos paveldo sutartis šiose bylose pasirodė esanti be galios. Nė vienas iš šių žingsnių neatšaukė nė vieno uždarymo.

Aiškiausiai tai matyti Niujorko Aušros Vartų byloje. Parapijiečiai rado teisinį pagrindą ir maždaug ketverius metus atitolino bažnyčios griovimą. Bet 2011 metais Niujorko Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad Bažnyčios hierarchijos valia yra viršesnė už pačios bendruomenės valią. Teismas nesprendė, ar bažnyčią verta uždaryti. Jis sprendė tik tai, kas turi teisę tą nuspręsti, – ir atsakymas buvo ne bendruomenės naudai. „Draugas“ tą sprendimą pavadino trumpai: „Šis teismo sprendimas yra galutinis ir neginčijamas.“ Bažnyčia buvo parduota statybų bendrovei už keliasdešimt milijonų dolerių ir nugriauta.

Šiose parapijose buvo ir tikėjimo, ir ištikimybės. Šenandorio bažnyčią rėmė daugiau nei tūkstantis aukotojų. Bostono Šv. Petro parapiją lietuviai išlaikė nuo 1898 metų. Žmonės savo bažnyčių neapleido. Bendruomenės padarė viską, kas buvo jų galioje. Ir vis tiek to nepakako, nes vienas dalykas niekada nebuvo jų rankose – pati nuosavybė.

Išgyventi vieną kartą – dar ne saugumas

Kartais parapija pertvarką atlaiko. Bet įrašas rodo, ką toks išlikimas iš tikrųjų reiškia. Septynios lietuvių parapijos išgyveno vieną pertvarkos bangą, o paskui jas pasiekė kita. Detroito Šv. Antano parapija išvengė uždarymo 1989 metais, kai kardinolas Edmundas Szoka po gaisro nutarė ją atstatyti. Ji uždaryta 2013 metais. Omahos Šv. Antano parapija atlaikė apie 2008 metus kilusį pavojų, bet buvo uždaryta 2014-aisiais. Voterberio Šv. Juozapo parapija atlaikė 2002 metų sujungimą ir net buvo įpusėjusi tikrą atsinaujinimą, ji uždaryta 2023 metais.

Tas pat ištiko ir Filadelfijos Šv. Kazimiero, Filadelfijos Šv. Jurgio bei Niu Briteno Šv. Andriejaus parapijas – jos buvo uždarytos arba prarado lietuvišką veidą. Maspeto Kristaus Atsimainymo parapiją, atlaikiusią 2019 metų sujungimą,

uždarymo laiškas pasiekė 2025 metais. Jos likimas vis dar sprendžiamas.

Kristaus Atsimainymo bažnyčia Niujorke | Lietuvos generalinio konsulato Niujorke nuotr.

Kiekviena iš tų parapijų išliko skirtingai: vieną išgelbėjo po gaisro priimtas sprendimas atstatyti, kitą – palankaus dvasininko užtarimas, dar kitą – sėkmingai atremtas sujungimas. Bet nė vienas iš tų išgelbėjimų nebuvo galutinis. Parapijoje, kuri lieka vyskupijos rankose, tiksi du laikrodžiai. Vienas – bendruomenės: žmonės sensta, jaunimas išsikelia, sekmadienio šv. Mišiose vis mažiau veidų.

Kitas – vyskupijos: peržiūra po peržiūros, pertvarka po pertvarkos. Savąjį laikrodį bendruomenė gali sulėtinti – priimti naujų šeimų, ugdyti vaikus, atnaujinti bažnyčią. Vyskupijos laikrodžio ji sustabdyti negali.

Yra ir parapijų, kurios atlaikė ne vieną peržiūrą, o dvi ar tris, bet ir jos tebėra vyskupijoje.

Kol nuosavybės raštą laiko vyskupija, kiekviena nauja peržiūra anksčiau ar vėliau pasieks ir jas. Tie du laikrodžiai nevienodi. Bendruomenei reikia laimėti kiekvieną kartą. Vyskupijai užtenka laimėti vieną kartą, nes peržiūra visada sugrįžta. Išgyventi vieną pertvarką – tai laimėti laiko, bet laikas dar nėra saugumas.

Vienintelės, kurių neuždarė

Visame įraše yra ir parapijų, kurių neuždarė joks vyskupas. Jos tą pačią tiesą parodo iš kitos pusės. Aiškiausiai tai matyti Pensilvanijos angliakasių krašte. „Draugo“ duomenimis, ten kadaise veikė 31 lietuvių parapija. 29 iš jų buvo Romos katalikų ir šiandien visos jos uždarytos.

Išliko Skrantono Dievo Apvaizdos bažnyčia. Ji išliko todėl, kad nuo pat pradžių buvo nepriklausoma parapija – ne Romos katalikų vyskupijos, o pačios bendruomenės valdoma. Jos negali uždaryti joks vyskupas, nes jokiam vyskupui ji nepriklauso.

Skrantone matyti ir tai, iš kur tas skirtumas atsirado. Praėjusio amžiaus pradžioje, kai paaiškėjo, kad bažnyčią pastačiusi bendruomenė jos nevaldo, dalis Pensilvanijos lietuvių pasielgė taip, kaip kiek anksčiau buvo pasielgę lenkai, – atsiskyrė nuo Romos. 1914 metais jie įkūrė savą Bažnyčią – Lietuvių Katalikų Tautinę Bažnyčią. Tikėjimu ir apeigomis ji katalikiška, bet popiežiaus valdžios nepripažįsta ir Romos Katalikų Bažnyčiai nepriklauso. Jos parapijos priklauso patiems parapijiečiams.

Tą skirtumą galima pamatyti Skrantone, gretinant dvi bažnyčias. Lietuviai ten pirmiausia pastatė Romos katalikų bažnyčią; vyskupija perėmė ją per teismą. Tuomet dalis lietuvių pasitraukė ir greta pasistatė savą – tokią, kurios joks vyskupas nebegalėjo nei uždaryti, nei parduoti. Viena bažnyčia šiandien jau yra uždaryta. Kita tebestovi. 2017 metais „Draugas“ rašė: „O „nepriklausomieji“ lietuviai katalikai iki šiol kas sekmadienį renkasi nuosavoje bažnyčioje.“

Tą skirtumą galima pamatyti ir žvelgiant į vieną miestą. 2002 metais Lorenso mieste, Masačusete, gyvuoti baigė dvi lietuvių parapijos. Romos katalikų bažnyčia buvo uždaryta, arkivyskupija pasiėmė jos turtą. Nepriklausomą parapiją uždarė pati bendruomenė – savo sprendimu, o gautus pinigus pasiliko savo kapinėms. Tas pats miestas, tie patys metai, ta pati mažėjanti bendruomenė. Skyrėsi tik tai, kieno rankose buvo sprendimas.

Tą patį rodo ir Monrealis. Kvebeko provincijos įstatymai nustato, kad bažnyčios savininkė yra pati parapija, o ne vyskupija. Abi Monrealio lietuvių parapijos išliko.

Skirtumą rodo ir pavyzdys, kuris su katalikais nesusijęs. Lietuvių liuteronų „Tėviškės“ parapija savo bažnyčią nusipirko 1957 metais, ir nuo tada visus

sprendimus dėl jos priima pati. Lemia ne tai, kokio tikėjimo yra bendruomenė. Lemia tai, kas valdo pastatą.

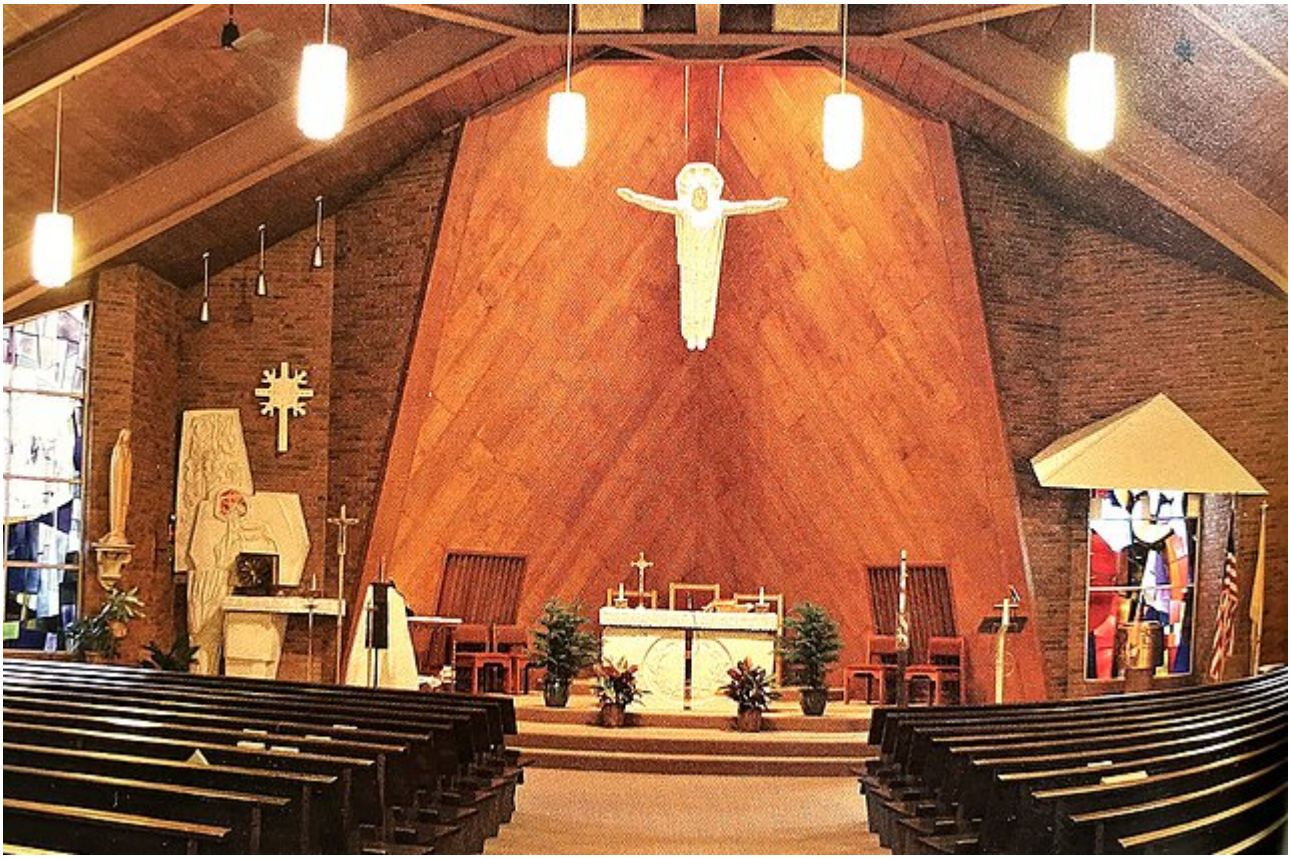
Visur, kur parapija išliko ilgam, kartojasi tas pats požymis. Bažnyčią valdė ne vyskupija, o pati bendruomenė.

Detroitas – žingsnis, kurio dar niekas nežengė

Detroito Dievo Apvaizdos parapija dar negavo uždarymo laiško. Ji nėra uždaroma. Ji yra įtraukta į dabartinę Detroito arkivyskupijos pertvarką. 2026 metų kovo mėnesį arkivyskupija kiekvienai parapijai parengė atskirą pertvarkos knygą. Tai svarbu, nes įrašas rodo aiškią ribą. Gavusi uždarymo laišką, nė viena parapija vyskupijos viduje neišsigelbėjo – nei pinigais, nei teismais, nei kova.

Vienintelis „langas“, kuris kada nors ką nors lėmė, yra laikas iki to laiško. Detroitas šiandien tebėra tame „lange“. Tai svarbu dar dėl vienos priežasties – Dievo Apvaizdos parapija yra paskutinė lietuvių katalikų parapija mieste. Kitos jau uždarytos.

Įrašas rodo ir tai, ką reiškia tas „langas“. Per jį dar galima padaryti vienintelį dalyką, kuris parapiją iš tikrųjų apsaugo, – atiduoti nuosavybės raštą į bendruomenės rankas.

Dievo Apvaizdos bažnyčios vidus | „Draugo“ archyvo nuotr.

Skrantono ir Lorenso lietuviai prie to priėjo savu keliu: prieš šimtmetį jie atsiskyrė nuo Romos ir įkūrė atskirą Bažnyčią. Bet tai – jų istorija, ne šio straipsnio siūlymas. Čia kalbama ne apie tai, kaip palikti Katalikų Bažnyčią, o apie tai, kaip katalikiškai parapijai pačiai išlaikyti savo namus.

Lieka klausimas, į kurį įrašas dar neturi atsakymo: ar gali parapija likti Katalikų Bažnyčioje ir kartu pati laikyti nuosavybės raštą. Įrašas rodo ir tai, kur slypi ribos.

Septynios lietuvių parapijos atlaikė vieną pertvarkos bangą – paskui jas pasiekė kita. Pertvarkų galima atlaikyti tik kelias.

Vienas iš atsakymų, kurį įrašas iškelia, yra išsipirkti bažnyčios pastatą iš vyskupijos. Per visus 18 metų to nepadarė nė viena lietuvių Romos katalikų parapija. Tokia mintis iškelta vienintelį kartą – 2008 metais, kai Lietuvių fondas pasiūlė paskolinti parapijoms pinigų pastatams išpirkti. Pasiūlymo neįgyvendino niekas. Išsipirkti galima tik tada, kai raštą laikantis savininkas sutinka parduoti, o vyskupijai, kuri pati mažėja ir turi savų finansinių sunkumų, parduoti pusiau tuščią bažnyčią geroje vietoje statybų bendrovei dažnai naudingiau negu lietuvių bendruomenei. Tai ne piktumas – tai paprasti skaičiai.

Bet tai, ko įraše dar nebuvo, gali jame atsirasti. Detroito Dievo Apvaizdos parapija

šiandien tebėra „lange“ iki uždarymo laiško. Ji dar turi tai, ko vėliau nebeturės, – laiko. Laiko klausti, laiko mokytis iš istorijos, laiko spręsti drauge.

Kol sprendžia pati bendruomenė

Aštuoniasdešimt trys parapijos. Penkiasdešimt penki uždarymai. Aštuoniolika metų. Visas įrašas liudija vieną dalyką: parapijos likimo nenulėmė nei tikėjimas, nei pinigai, nei žmonių skaičius, nei kovos narsumas. Jį nulėmė nuosavybė. Parapijos, kurias valdė pati bendruomenė, išliko. Parapijos, kurias valdė vyskupija, anksčiau ar vėliau buvo uždarytos.

Toje 2009-ųjų paskaitoje buvo iškelti trys vilties pavyzdžiai. Broktono Šv. Kazimiero parapijos turtas atiteko ne vyskupijai, o lietuvių misijai. Manhatano Aušros Vartų parapijiečiai svarstė, ar galėtų teisiškai vėl atidaryti bažnyčią. Spokane teismas buvo nusprendęs, kad vyskupas tėra bažnyčios turto globėjas, o ne savininkas. Septyniolika metų vėliau viskas baigėsi taip pat. Broktono lietuvių bendruomenė išsisklaidė. Manhatano Aušros Vartus 2011-aisiais teismas atidavė vyskupijai – bažnyčia nugriauta. Spokane teisinė viltis nė vienos lietuvių parapijos neišgelbėjo.

Tai nėra liūdna istorija apie tai, kas neišvengiama. Tai – žinojimas, ką dar galima padaryti, kol nevėlu. Dievo Apvaizdos parapija dar gyva. Joje vis dar skamba lietuvių kalba, vis dar veikia lituanistinė mokykla, choras, archyvas, šokių kolektyvai, skautų tuntai, ateitininkai, „Kovo“ sporto klubas, „Lietuvos dukterys“, JAV lietuvių bendruomenės apylinkė. Kol uždarymo laiškas dar neatėjęs, sprendimas bendruomenės pusėje.

2025 metais „Draugui“ Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Dovydas Špokauskas pasakė paprastą dalyką: „Kas statoma lietuvių, teisiškai turi likti lietuviams.“

Lietuvių rankomis pastatytos bažnyčios lietuviams jau priklauso – darbu, auka, atmintimi. Nuosavybės raštu – dar ne.

Klausimą „Kam priklauso parapija?“ bendruomenė turi išgirsti kaip skirtą jai pačiai. Ir atsakyti į jį pati – kol dar gali atsakyti pati.